

Maria som Frelserens troende Moder.

Opindeligt aftrykt i *Hymnologi – Nordisk tidsskrift 3-4 2015*

Af Lisbeth Smedegaard Andersen

Da jeg for nogle år siden skrev en bog om Maria-billeder gennem tiderne, *Guds moder og himlens veninde*, blev jeg gentagne gange mødt med det undrende spørgsmål: "Hvorfor nu det?" Til sidst følte jeg mig næsten som Grundtvig, der i flere af sine prædikener til Mariæ Bebudelsesdag så sig nødsaget til at forsikre menigheden om, at vi jo ikke er papister. Alligevel fandt han det

i Sandhed opbyggeligt at betragte den hjærtelig troende Marie Mø og den legemlige Moder til den anden Adam, som det virkelige Forbillede paa Troen, som vor aandelige Moder, naar vi kun ikke glemmer, det er et Billede, og naar vi ved Modertroen kun altid tænker på Fællestroen i Menigheden, som vi alle ved Daaben bekjender og hjærtelig tilegner os.¹

Det er Grundtvig, der bruger udtrykket "Frelserens troende Moder" om Maria, og for ham er hun et billede på menigheden, på kirken, men hun er også et forbillede. Det samme er hun for Luther, når han i sin gennemgang af hendes lovsang, *Magnificatet*, skriver om hende, at

Marias hjerte, det er standhaftigt og uforanderligt under alle tilskikkelser. Hun lader Gud virke i sig efter hans vilje, og alt, hvad hun beholder deraf som sit eget, er en god fortrøstning, glæde og tillid til Gud. Således skulle vi også gøre; det ville være at synge et ret Magnificat".²

Med støtte fra disse to vægtige teologer kan jeg trygt svare, at også for mig er Maria et forbillede. Det er hun i den kirkelige tradition, og jeg mener, at vi også i dag har brug for forbilleder, for ikoner, så vi ikke spilder livet med at efterligne og dyrke idoler.

Maria som forbillede.

Maria er et forbillede på lydighed. Hun siger ja til englen og lægger sit liv og sin fremtid i Guds hånd. Det er derfor ikke nogen tilfældighed, når man fra gammel tid har set den nære forbindelse mellem Mariæ Bebudelse og vores dåb: Ligesom Maria siger ja til englen med ordene: "Se, jeg er Herrens tjenerinde. Lad det ske mig efter dit ord!", sådan siger vi i dåben ja til Gud, så vi kan tages i tjeneste, og så Jesus kan vokse i vore liv, lige som han voksede i Marias moderliv. Det er enkelt. Kingo siger det samme i sin bebudessalme, "Nu kom der bud fra englekor" (DS 71) med bønnen om, at Jesu ånd skal overskygge ham, så "også jeg kan åndelig/ undfange dig/ og aldrig fra dig rykke!" , og Grundtvig udtrykker

det på den måde, at hvis vi i stedet for Maria sætter ”det troskyldige Menneskehjærte, som skal findes hos os alle”, og siger ja til trosbekendelsen,

da avles Guds-Barnet af Aanden med det troende Hjærte og fødes ved Daaben i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn til et Menneskebarn i Jesu Kristi Billede, til, styrket i Aanden, med Guds Naade over sig, at voxe og forfremmes i Visdom og Yndest hos Gud og Mennesker.³

Bebudelsen er afbildet på døbefonte helt fra den tidlige kristne kirke, men findes også som motiv i bunden af mange af de messingdåbsfade fra omkring 1650, der stadig findes i danske kirker. Da Maria sagde ja til englen, kunne en ny historie mellem Gud og mennesker tage sin begyndelse – sådan som det sker hver gang i det små, når et menneske bliver døbt.

Maria er også et forbillede på trofasthed: hun holder fast ved sit kald livet igennem. I dag, hvor der er så megen tale om tro og tvivl, er det, som om man helt har glemt, at troen ikke bare drejer sig om, hvad det moderne menneske i sin visdom kan tro eller tvivle på, men også om at *være tro*. Maria er tro over for det, hun har sagt ja til, og hendes trofasthed går som en rød tråd gennem alt, hvad evangelierne fortæller om hende. Og det er ikke så lidt. Bortset fra Jesus er hun den person, hvis liv vi kender mest til. I modsætning til disciplene, der er hans samtalepartnere om det himmelske, er hun hans jordiske forankring, og hendes skæbne er bestemt af ham lige fra hans undfangelse og fødsel indtil hans død, ligesom hun ifølge Apostlenes Gerninger er at finde i den første kristne menighed i Jerusalem. Maria er troens moder.

Samtidig udgør hun et særdeles menneskeligt element i hele fortællingen om Jesus. Vi forstår umiddelbart hendes bekymring for ham, da han bliver væk i Jerusalem, og kan forestille os hendes angst og ønske om at få ham med hjem til Nazaret, da han med fare for sit liv begynder at udbrede evangeliet, og dermed lægger sig ud med dem, der har magten i samfundet. Hun er kort sagt det eneste menneske, hvis liv fra først til sidst er knyttet til Jesus, og de egenskaber, hun viser, er netop trofasthed og udholdenhed.

Mariasalmerne.

Når Grundtvig taler om at ”betragte den hjærteligt troende Marie Mø” tænker han næppe på de rent konkrete billeder. Men for mit vedkommende kom den første inspiration til beskæftigelsen med Maria fra billederne, sådan som jeg har mødt dem: I vores danske kalkmalerier og middelalderlige altertavle, på museer og i kirker rundt omkring i verden: De yndefulde bebudelsesbilleder, de enkle fødselsbilleder, de alvorlige og sommetider voldsomme billeder af Maria ved korsets fod. Mange af disse billeder er umiddelbart indtagende, men begynder man at studere dem nærmere, opdager man, at de også er fulde af symboler, der lukker en hel verden op og udfolder små prædikener med en blanding af såvel teologiske overvejelser som alment menneskelige erfaringer. De mange lag i billederne giver fortællingerne en ny dybde og åbenbarer, at Maria nok har været ophøjet, men hun er først og fremmest et menneske, og skildringerne af hendes glæder og

sorger siger derfor noget om menneskelivet som helhed. Der er megen forkyndelse i Mariabillederne, og det er blandt andet det, jeg har forsøgt at få med i mine Mariasalmer.

Det er i tidens løb blevet til en hel del, men i salmesamlingen *I tid og evighed*, der udkom i efteråret 2014, samlede jeg en række af dem i en slags "Marias liv". Det er en blanding af egentlige gudstjenestesalmer og små korte salmer, der mest er tænkt i forbindelse med en temagudstjeneste. Samlet udgør de et forløb, men de vigtigste er: "Maria, snart er det forår" og "Jeg gik ved nattetid" over henholdsvis bebudelsen og Marias lovsang, "Hjertelyd i mørket", der er en julesalme, "Langfredags mørke ruged over jord", der er en *Stabat mater*-salme til langfredag og "Så stille som regn", der er en påskesalme. Birgitte Buur har skrevet melodierne, idet langfredagssalmen dog har to melodier. Den indgik oprindeligt i et påskeoratorium, som jeg skrev i samarbejde med Erling Lindgren, og de to melodier har forskellige kvaliteter, men er begge meget fine og sangbare.

I salmen, "Maria snart er det forår" har jeg prøvet at give de gamle Mariasymboler en dansk udformning, men håber, at den oprindelige symbolske betydning på en eller anden måde ligger der som en klangbund under billedsproget. Ser man på gamle bebudelsesbilleder, sidder Maria ved englen Gabriels indtræden ofte i en lukket have. Det er Højsangens have, og omkring hende finder man adskillige genstande, der skal lede tanker hen mod en underliggende betydning. Der er således næsten altid malet en krukke med en smal åbning som et symbol på hendes lukkede moderskød, ligesom englen ofte har en hvid lilje i hånden, hvilket er et uskyldssymbol. Omkring hende bygger fuglene rede, for nu begynder livet igen. I min salme sidder hun i en dansk forårshave, men vi har også krukker og liljer – måske er de hvide, men det kan også være påskeliljer, og i så fald henviser de naturligvis til opstandelsen:

Maria snart er det forår
det tøver i buske og træer
i havens krukke med liljer
der venter på mildere vejr
og spurve pusler i hækken
med første kuld unger på vej
Maria naturen venter
den venter og tier med dig

Men før det hele kan gå i gang, skal Maria svare, og fra evangeliet ved vi, at hun tøver lidt og grunder over englens hilsen. Hun er en tænksof kvinde, og de to næste vers er skrevet over den tøven, hvor jeg forestiller mig, at hun tænker sig om, og at englens forklaring, hendes egne tanker og menighedens længsel og håb sammen bliver til en forventning om, at hun vil sige ja:

Maria mennesker længes
på kryds og på tværs og på skrå
mod sol og haver med stier
som man kan forelske sig på
og børn der trives og aldrig
skal mangle det daglige brød
Maria! et sted at leve
og dø en almindelig død

At sige ja betyder lydigt at tage sin skæbne på sig, men samtidig kan hun gøre det i tillid til, at Gud vil være med hende alle dage indtil verdens ende, som der står i dåbsbefalingen:

Maria Herren er med dig
han blir til den yderste dag
når tvivlen lurker ved døren
og englen er fløjet herfra
han er der hver gang du ængstes
og beder for dem du har kær
han venter belyst af mørket
og våger og er dig nær

I det sidste vers har hun svaret ja, og nu kan hele skabningen glæde sig over, at Gud selv vil komme til verden. Derfor folder alt sig ud omkring hende, det bliver forår:

Maria himlens veninde
dit forår er brusende hvidt
en solsort synger mod solen
på naboens gule stakit
og barnet under dit hjerte
er fyldt af Guds hellige ånd –
det største og alt det mindste
forenet til ét i hans hånd.

Når fuglen er blevet til en solsort, skyldes det, at det er en meget dansk fugl, og så er den flot på det gule stakit. Men de sidste linjer viser hen til, at det barn, hun venter, er både Gud og menneske: Han er undfanget ved Helligånden, men skal fødes af en kvinde, og i ham samles det mindste og det største i barnehånden, der også er skaberhånden.

De to næste begivenheder i Marias liv er besøget hos Elisabeth og hendes lovsang. Det er lidt svært at sige, hvordan rækkefølgen skal være, men som lovsangen har teologisk tyngde og tradition, sådan har besøget hos Elisabeth en fin tradition i den middelalderlige billedverden. Her ser man de to kvinder løbe hinanden i møde, og nogle steder kan man

endda se de to fostre i deres maver. Elisabeth skildres altid som en ældre kvinde, og da hun er længere henne i sit svangerskab end Maria, kan kjolen ikke rigtigt nå rundt om hende, så ofte kan man se, hvordan den er sprættet lidt op i siden og syet løst sammen igen med store sting. Men i Marias liv betyder besøget hos den ældre og mere erfarne kvinde, at hendes eget svangerskab bliver virkeligt for hende, og at hun forstår, at det, englen har forkyndt, skal gå i opfyldelse (Luk 1,45). Det barn, hun venter, har en særlig bestemmelse, og midt i alt det store, har hun måske brug for almindelig venlighed, nogle gode ord: "det er så lidt, vi behøver ..." Det er måske, hvad Elisabeth giver hende:

Maria gik over bjerge
hvor skoven var mørk og tæt
lidt hjælpeløs og alene
på vej til Elisabeth

og tænkte det var i drømme
og englen var hjernesvind
da lød Elisabeths stemme
som sang i den svage vind:

Velsignet er du Maria
du svared i kærlighed
fik gråd og angstfulde tanker
i pant for din sjælefred.

Det er så lidt vi behøver
lidt brød et ord fra en ven
et lysstrejf hen over vejen
så vågner troen igen

Maria gik hjem langs tjørne
som sollyset gennembrød
og mærked at barnet bevæged
sig i hendes moderskød

hun gik under rosenbuske
og gangen var ung og let
hun bar Guds bankende hjerte
tilbage til Nazaret.

Og da Maria virkelig forstår, at hun er den kvinde, der tales om i Esajasprofetien, og at hendes barn skal opfylde Guds løfter til en hærgnet menneskehed og blive en frelser for folkeslagene, forvandler verden sig omkring hende, og hun ser alt i et nyt lys. Salmen

lægger sig i de første tre vers ret tæt op ad bibelteksten, idet der dog er tilsat lidt fra Højsangen, lidt fra Ingemann og lidt fra Johannes' Åbenbaring:

Jeg gik ved nattetid før det blev dag
de store træer sused mildt i skoven
og tak og glæde bar mit åndedrag
så sangen steg med stærke vingeslag
højt over birkekronerne foroven

med tak til Gud der opretholder alt
han hørte fjerne slægters gråd og klage
var deres tilflugtsklippe da det gjaldt
så lænker brast og fængselsmure faldt
og mennesker igen fik gode dage

men de der trodser ham har ingen fred
han gennemskuer alle vore løgne
hans lidenskab kan flamme, vild og hed
men stærk som døden er hans kærlighed
han ånder mildt på de forgrædte øjne.

Lovsangen er en takkesalme, den skal synges på en årstid, hvor vi venter på forår og sommer, og derfor er hun igen sat ind i et dansk landskab med skoven, med en stille sø og med brudeslør, der samtidig henviser til, at Maria er Guds udvalgte kvinde, hans brud:

Omkring mig var der liv og overflod
– hver skabning underfuld og uden lige –
og alting i mig sang, da jeg forstod
han ville komme selv i kød og blod
og jeg var porten til hans himmerige.

Nu er det dag, jeg mærker Gud er nær
og omgir mig med sine morgengaver:
et gennemsigtigt daggry med et skær
af støvregn på en sø i stille vejr
og brudeslør i alle verdens haver.

Til en samling om Maria hører naturligvis en julesalme. Den må gerne være enkel og anskuelig, så børnene kan synge med, men alligevel skal man have det hele med; Dyrene i stalden, hyrderne på marken, kongerne fra østen – og os, der kommer og juleaften når frem til det sted, hvor døren til Guds rige står åben. Samtidig skal den forkynde, at det barn, der blev født, er "Ordet, der blev kød og tog bolig iblandt os" – kort sagt: Det handler

om inkarnationen og om Guds kærlighed, der bliver konkret. Det kan skildres gennem en beskrivelse af det lille hjælpeløse barn, men det kan måske også siges ganske enkelt derved, at han lige som alle andre børn var forbundet med sin mor gennem navlesnoeren:

Hjertelyd i mørket
omkring den unge mor
kun blanke dyreøjne
så til, da Josef ombandt
vor Herres navlesnor
hjertelyd i mørket

Det første vers har ligesom de fleste julebilleder dyrene med som repræsentanter for den umælende del af den skabte verden, men herefter kommer i de følgende vers hyrderne, der repræsenterer det jødiske folk, kongerne, der repræsenterer hedningefolkene, og endelig den nutidige kristne menighed. Gentagelsen af første linje igen ved versets udgang understreger rækkefølgen i evangeliet:

hyrderne på marken
brød op fra nattevagt
– i stjernelyset gik de
og fandt et barn i krybben
som englen havde sagt
hyrderne på marken

kongerne fra østen
drog frem i stjernesvær
– med guld og myrra kom de
og knæled ned i stalden
og tilbad barnet der
kongerne fra østen

mennesker på vandring
– i julen når vi frem
og ser i stjernenatten
Guds riges dør stå åben
igen ved Betlehem
mennesker på vandring.

De følgende salmer er korte og skal ikke gennemgås her. Men til enhver Mariasuite hører en *Stabat Mater*- salme, og her er endda to, hvoraf den ene har to melodier. Grunden er, at den salme også indgår i et påskeoratorium, som Erling Lindgren har skrevet melodi til,

men da jeg gerne ville have den med i en sammenhæng med Marias liv, har Birgitte Buur skrevet en melodi:

Langfredags mørke ruger over jord
mer tungt end nogen jordisk aftenrøde
ved korset svøbt i kappen står hans mor
der grædende må se sin søn forbløde.

Bag klippen vælter uvejsskyer frem
det drøner som af dybe orgeltoner
i universets store rekviem –
et ordløst: *hil dig frelser og forsoner*

snart er han død. De kendte ansigtstræk
hvori Guds ansigt lyste mildt forklaret
er uden liv og hun må vandre væk
med alle store spørgsmål ubesvaret

og vide at det sker igen, igen
at folk for altid mister deres kære:
– et elsket barn, en kæreste, en ven –
og bærer sorger ingen burde bære

og står tilbage sørgende, forladt
ved graven dér hvor alle veje ender
når mørket kommer og gør dag til nat
og strør sin askeregn i hår og hænder –

når mørket kommer og gør dag til nat
og strør sin askeregn i hår og hænder.

Sceneriet er her mere inspireret af renæssancens eller barokkens billedsprog, hvor naturen inddrages som del af det, der sker, men også Matthæus bruger voldsomme billeder i form af forhænget, der flænges, jorden, der skælver, gravene, der springer op – man hører ligefrem de dumpe drøn og brag som tonerne i et rekviem. Det korte salmecitat, "Hil dig, frelser og forsoner", er med for at danne et forbindelsesled til traditionen og den salme, der med tiden har fået status som fast ritual og led i enhver langfredagsliturgi. Men salmen ender som langfredag i sorgen og i mørket, og i Erling Lindgrens melodi gentages de sidste linjer.

Var Maria med ude ved graven påskemorgen? Vi ved ikke med sikkerhed, om hun var en af de Maria'er, der nævnes i evangeliet, men måske? I hvert fald må der en

opstandelsessalme med. Ifølge en meget gammel overlevering var Maria den eneste, der aldrig mistede troen på, at Jesus ville komme igen, så jeg forestiller mig, hun var blandt de kvinder, der gik ud i gravhaven tidligt om morgenen.

Da der som bekendt ikke var vidner til selve opstandelsen, er man som salmedigter (og præst) henvist til at skildre begivenheden i et billedsprog, der rækker fra den sorteste fortvivelse til den reneste glæde. Første vers foregår i Jerusalems mørke med tavsheden, de lurende øjne og angsten. Men så bliver det dag med englen, der forkynder Jesu opstandelse og hans sejr over døden. Hvordan viser man det? Måske ved at lade den sten, der faldt fra gravens åbning, falde på døden selv, så den knuses og ligger i græsset med solpletterne dansende om sig. Men hvordan tager man imod en sådan forkyndelse? At livet sejrer over døden – det er mildt sagt en umulig tanke. Det var det også for kvinderne, og derfor må tredje vers indledes med undren, næsten vantro: "Hvordan kan man tro/det? Hvordan lade være?" Jeg forestiller mig, at ordene er faldet over hinanden og har derfor også ladet linjerne falde over hinanden og lade kvinderne se ind i den tomme grav gennem tårer – undere kan måske kun opleves med øjne, der er slørede af tårer. Men da de vender sig om, opdager de, at alt omkring dem har ændret sig, og det er blevet forår. Sidste vers er naturligvis inspireret af Johannesevangeliet, men også af billedværker, hvor Maria Magdalene knæler foran den åbne grav, mens Jesus står bag hende og ligner en kirkegårdsgartner med stor hat og spade i hånden. Salmen slutter med opstandelsesvidnernes forkyndelse og dermed er det nye, der begyndte ved bebudelsen, blevet til virkelighed:

Så stille som regn
og som vandrende bjerge
og skibe på vandet med slukkede blus
belyst kun af nat
og af vildkatteøjne
gik kvinderne ud af det mørklagte hus

da nat blev til dag
så de englen ved graven
og hørte dens stemme: han er ikke her
og døden lå knust
under stenen i græsset
i solpletter under de udsprungne træer

hvordan kan man tro
det? hvordan lade være?
de så gennem tårer at graven var tom –
og spirer brød frem
gennem visnede blade
de stod mellem blomster da sollyset kom

og Kristus gik rundt
bag ved kirkegårdslågen
i solskin blandt gravsten og paradigrønt
mens kvinderne gik
og fortalte i byen:
se! verden er ny – den er påskebegyndt.

Man kunne slutte her. Men i den middelalderlige tradition var Marias død et vigtigt motiv, fordi det blev en form for anskueliggørelse af "den gode død", hvor Jesus kommer og henter hendes sjæl, der sidder som et lille barn på hans arm. Men derved jo også et billede på det menneskelige og kristne håb om et liv efter døden, hvor vi skal være, hvor han er. I Rainer Marie Rilkes *Marienleben* lader digteren englen Gabriel komme tilbage til Maria, men nu for at bebude hendes død. Det vil sige, at forkyndelsen af hendes død kommer til spejle bebudelsen, og det er en smuk tanke, som jeg har tilladt mig at låne til et afslutningsvers, der har samme versmål og samme melodi som bebudelsessalmen:

Maria Herren er med dig
han blir til den yderste dag
når englen kommer tilbage
med bud om at du skal herfra
han er der, går ved din side
som lys på den ukendte vej:
Maria! klokkerne ringer
de ringer i himlen for dig.

¹ C.J. Brandt (red.): *N.F.S. Grundtvigs Sidste Prædikener*. I Vartov Kirke 1861-72. Første Bind. Karl Schønbergs Forlag 1880. s. 432

² Pedersen, E. Thestrup: *Luthers Skrifter i Udvalg. Bd. III*. Forlaget Aros 1980. s. 197.

³ Op.cit. S. 526